

ลักษณะและผลการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี
(ว.วชิรเมธี)

Characteristics and Effects of Phramaha Vudhijaya Vajiramedhi
(V.Vajiramedhi)'s Proactive Dharma Propagation

สมพร เหลาฉลาด Somporn Laochalad^๑

ไพรัช สุ่มแสนสุข Pirach Susansuk^๒

สุพจน์ แสงเงิน Supot Saeng-ngern^๓

สมบูรณ์ บุญโท Somboon Boondo^๔

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุซงกีนิพนธ์เรื่อง “ลักษณะและผลการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและผลการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) เพื่อสังเคราะห์แนวทางการเผยแผ่ธรรมะในศตวรรษที่ ๒๑ โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยคือการศึกษาเอกสาร (documentary) ใช้แบบบันทึกข้อมูล การถอดบทเรียน สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ใช้วิธีวิเคราะห์ตีความข้อมูล การตรวจสอบสามเส้า และใช้การสังเคราะห์แนวทางการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกในศตวรรษที่ ๒๑ ทำการตรวจสอบรับรองโดยผู้เชี่ยวชาญ

^๑สาขาวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
Education for local development. Graduate School. Phranakhon Rajabhat University, Thailand.

^๒สาขาวิชาการหลักสูตรและการสอนบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Thesis Advisor, Curriculum and Instruction. College of Teacher Education, Phranakhon Rajabhat University, Thailand.

^๓สาขาวิชาพัฒนาชุมชนและคนบตี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Community development. Faculty of Humanities and Social Sciences, and Dean of Faculty of Humanities and Social Sciences. Phranakhon Rajabhat University, Thailand.

^๔สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Buddhist study. Faculty of Humanities and Social Sciences. Phranakhon Rajabhat University.

ผลการวิจัยพบว่า ๑) ลักษณะและผลการเผยแพร่ธรรมะเชิงรุกๆ ใช้กระบวนการเผยแพร่ธรรมะในงานประพันธ์ซึ่งคำนึงถึงรูปลักษณ์ รูปเล่ม รูปเรื่อง รูปรส รูปภาพ ผลคือได้รับการตีพิมพ์ซ้ำ ผลจากผู้อ่าน เข้าใจง่าย ได้ประโยชน์โดยนำไปปรับใช้ในชีวิตได้จริง การบรรยายธรรมะคำนึงถึงหลักการเทศนา ๙ ด้าน (๑) หัวข้อเรื่อง (๒) นำมาเชื่อมโยงกับพุทธธรรม (๓) หาตัวอย่างมาสนับสนุน (๔) พิจารณาคว้ามี่สื่อใด ๆ ที่ประยุกต์ได้ (๕) เวลาพูด หรือบรรยายจะใช้สื่อตอนไหน (๖) ลงมือปฏิบัติตามที่วางไว้ (๗) ประเมินผล (๘) ถ้าสมบูรณ์ส่งต่อให้ทำ CD หรือหนังสือ และ (๙) ส่งข้อมูลทั้งหมด เข้าสู่กระบวนการจัดเก็บในหมวดหมู่ระบบฐานข้อมูล ในการสังเคราะห์แนวทางการเผยแพร่ธรรมะเชิงรุกในศตวรรษที่ ๒๑ ผู้วิจัยศึกษาลักษณะความเป็นศตวรรษที่ ๒๑ จากกรอบแนวคิด ของ p๒๑'s framework For ๒๑st Century learning ทำการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องแล้วสังเคราะห์แนวทางในการเผยแพร่ธรรมะเชิงรุกในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งแนวทางนี้ประกอบด้วยหลักคิดและแนวทางในการเผยแพร่โดยจำแนกตามองค์ประกอบในกรอบแนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑

คำสำคัญ : การเผยแพร่ธรรมะเชิงรุก, การเผยแพร่ธรรมะเชิงรุกในศตวรรษที่๒๑, พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี

Abstract

This research aims to study the characteristics and the impacts of Phramaha Vudhijaya Vajiramedhi (V.Vajiramedhi)'s proactive dharma propagation and to synthesize the approaches of proactive dharma propagation in the ๒๑st century. The research methodology consists of record form, interview form, and group discussion. Phramaha Vudhijaya Vajiramedhi is the key informant for the interview and the focus group discussion was conducted for the key informants on Phramaha Vudhijaya Vajiramedhi (V.Vajiramedhi)'s proactive dharma propagation. The data triangulation with contrastive analysis and the lessons learned from the propagation works are adopted. The synthesis of proactive propagation in the ๒๑st century is examined by ๕ experts. The research findings are as follows: ๑) In terms of the characteristics and the impacts of Phramaha Vudhijaya Vajiramedhi (V.Vajiramedhi)'s proactive dharma propagation, he employs the dharma propagation process in his books, namely, design, size, content, taste, and image. As a result of this, his books have been reprinted several times, because their contents are simple, understandable, and able to be applied in daily life of the readers. His Dharma discours eisbased on nine principles, namely (๑) topic, (๒)

connection with Buddha dharma, (๓) example, (๔) suitable media, (๕) suitable time to use media, (๖) following the planned process, (๗) assessment, (๘) record of the complete ones on CDs or books, and (๙) store of all data in the database system. In terms of the synthesis of the approaches of proactive dharma propagation in the ๒๑st century, the researcher studies the characteristics of the ๒๑st century from the framework for the ๒๑st century learning and analyses the related dharma principles, and then synthesizes the way of proactive dharma propagation in the ๒๑st century. It consists of thinking principles and the propagation approaches based on the elements of the framework for the ๒๑st century learning.

Keywords: Proactive Dharma Propagation, ๒๑st Century Proactive Dharma Propagation, Phramaha Vudhijaya Vajiramedhii

๑. บทนำ

คนไทยถือว่าได้รับอิทธิพลจากคำสอนของพระพุทธศาสนามีจำนวนไม่น้อยกว่า ๙๕ เปอร์เซ็นต์ จากคำสอนที่ชาวไทยพุทธได้ยอมรับนับถือสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน ถือได้ว่าเป็นคำสอนที่มีผลต่อหลักการดำเนินชีวิต เช่นการตื่นเช้ามาทำบุญตักบาตร การเข้าวัดปฏิบัติศาสนกิจในวันสำคัญต่างๆ ตามความเชื่อของชาวไทยพุทธ สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ยืนยันความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อชีวิตประชาชนชาวไทย ที่สำคัญที่สุดอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาทำให้ลักษณะนิสัยคนไทยเป็นคนที่มีรักสงบ ไม่ชอบสร้างความเดือดร้อน ชอบการช่วยเหลือแบ่งปัน ดังนั้นพระพุทธศาสนากับคนไทยจึงมีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เห็นได้จากวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทย เป็นรากฐานของของวัฒนธรรมไทยพระพุทธศาสนาอยู่กับสังคมไทยมาตั้งแต่โบราณกาล จึงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย เช่น

เป็นสถานที่สั่งสอนฝึกอบรม กิจกรรมทางสังคม เป็นศูนย์กลางชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นสถานสงเคราะห์ของสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นต้น^๕ ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากคำสอนพระพุทธศาสนานั้น ทำให้ประชาชนเป็นคนมีคุณภาพทางจิตใจที่ดีงามและการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข เพราะคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นเน้นความสงบสุข เป็นผู้ที่สร้างสรรค์โลกให้เป็นโลกที่น่าอยู่ได้เช่นบุคคลต้นแบบ เช่นท่านพุทธทาสภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี เป็นต้นดังนั้นคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงเป็นคำสอนที่สำคัญอย่างยิ่งในการฝึกหัดคนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข และเป็นกระบวนการ

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ธมฺมปุตโต). การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม. (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘-๒๑.

ฝึกฝนคนทั้งทางกายและจิตใจ ในการศึกษาของพระบุญโชค ขยธมโม (ส่งแสง)^๖ พบปัญหาในการเผยแผ่คือพระสงฆ์ที่ออกไปเผยแผ่ธรรมะยังไม่มีความรู้ ไม่แตกฉานในหลักเท่าที่ควรไม่รู้จักรับการวิเคราะห์บริบทผู้ฟังไม่รู้จักรับการถ่ายทอดในรูปแบบวิทยาการโลกยุคใหม่ การเทศน์การบรรยายยังคงใช้ภาษาเก่า ๆ เดิม ๆ ตามจารีตประเพณีทำให้เกิดปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะ และในเรื่องเดียวกันนี้ทางคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาจิต สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยกล่าวไว้ว่าผู้เผยแผ่ขาดความรู้และทักษะที่เพียงพอขาดการสื่อสารที่น่าสนใจ ภาษาที่ใช้ไม่ทำให้ประชาชนเข้าใจ ขาดแคลนพระภิกษุสามเณรที่มีคุณภาพขาดพระสงฆ์ที่มีคุณภาพด้านการเผยแผ่อย่างแท้จริงไม่มีการเตรียมการที่เหมาะสมกับผู้ฟังและ มุ่งในการพัฒนาด้านวัตถุมากไปมุ่งแสวงแต่กำไรเกินควรไม่เหมาะสมกับสมณะสารูปทำให้บทบาทของพระสงฆ์ด้านการพัฒนาจิตใจน้อยลงไปมาก นอกจากนั้นในการศึกษาของ ปันดดา นพพานวัน^๗ สรุ

^๖ พระบุญโชค ขยธมโม (ส่งแสง). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาธรรมนิเทศ. บัณฑิตวิทยาลัย : (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.), หน้า ๒.

^๗ ปันดดา นพพานวัน “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมะของสถาบันสงฆ์” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.(กรุงเทพฯ : ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๓.

ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทยว่า ปัญหาด้านพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ในฐานะผู้เผยแผ่ธรรมะขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแผ่ธรรมะอย่างแท้จริงด้านรูปแบบการสื่อสาร ปัจจุบันเน้นรูปแบบการเทศน์หรือการบรรยายภาคทฤษฎีเป็นหลัก แต่ไม่มีภาคปฏิบัติหรือจัดกิจกรรมต่อเนื่องที่เป็นรูปธรรม ทำให้การเผยแผ่ธรรมะไม่เข้าถึงจิตใจของผู้ฟังอย่างแท้จริงด้านวิธีการหรือกลวิธีในการเผยแผ่ไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟังหรือไม่มีการศึกษาหัวข้อธรรมะอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปเผยแผ่นอกจากนี้ พระสงฆ์ไม่ได้มีการฝึกการผลิตและการใช้โสตทัศนอุปกรณ์มาก่อน รวมทั้งสื่อต่างๆ ส่วนใหญ่มุ่งใช้แต่สื่อบุคคลเป็นหลัก ทำให้การเผยแผ่ธรรมะกระทำได้ในขอบเขตจำกัด การเผยแผ่ของคณะสงฆ์ไทยจึงติดรูปแบบมากเกินไปทำให้คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจธรรมะน้อย

จากการประมวลสภาพปัญหาที่ได้กล่าวมานี้ในปัจจุบันพระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ได้ขับเคลื่อนพุทธศาสนาให้เป็นที่ประจักษ์ในประเทศและนานาชาติประเทศโดยใช้การทำงานในรูปแบบสถาบันวิมุตตยาลัยภายใต้การนำของท่าน ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ เป็นระบบ มีลักษณะการดำเนินงานที่น่าสนใจภายใต้ค่านิยม การทำงานของโพธิสัตว์ภาคีทั้งด้านการผลิตสื่อธรรมะ นวัตกรรมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา การช่วยเหลือพัฒนาสังคม การให้ความสำคัญกับการศึกษาซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างคน การภาวนาเพื่อสร้างความสงบและสันติภาพ รวมไปถึงการเสนอภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาสู่

ประชาคมโลก นอกจากนั้นพระมหากษัตริย์ วชิรเมธี ได้กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในเมืองไทยว่าเป็นไปในลักษณะตามยถากรรม จึงเกิดความคิดที่จะปฏิรูปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเมืองไทยให้มีระบบและ ทรงประสิทธิภาพ สามารถอำนวยความสะดวก สุขอย่างยิ่งให้แก่ฆราวาสและต้องการ ให้เป็นสถาบันทางศาสนาโดยทำให้ พระพุทธศาสนาเข้าถึงประชาชนได้ง่ายขึ้น และปรับเปลี่ยนทัศนคติเชิงบวกต่อธรรมะให้ รู้สึกว่าพระพุทธศาสนามีชีวิตชีวา อนึ่ง แนวทางการเผยแผ่ในอนาคตเป็นแนวทางที่ สำคัญในการส่งเสริมและหลักธรรมเข้าสู่ ประชาชนผู้มากด้วยปัญญาที่แตกต่าง ผู้วิจัย ตระหนักเห็นความสำคัญอย่างยิ่งที่จะค้นหาหาแนวทางที่เหมาะสมและแนวโน้มที่จะเกิด ในอนาคต ซึ่งมีความสำคัญที่จะสังเคราะห์ แนวทางการเผยแผ่ของพระมหาเถระผู้ได้รับการ ยอมรับจากสังคมและเป็นที่ยอมรับมา ประยุคต์กับ แนวทางการเผยแผ่ที่มี ประสิทธิภาพของพระมหากษัตริย์ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเผยแผ่ธรรมะที่เหมาะสมต่อไป นอกจากนี้ ผู้วิจัย เห็นถึงความสำคัญอย่างยิ่งที่โลกก้าวเข้าสู่ยุค ศตวรรษที่ ๒๑ สังคมชุมชน การใช้ชีวิต เทคโนโลยี การสื่อสาร สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เปลี่ยนแปลงไปจากยุคที่ผ่านมา แม้การเผยแผ่ ธรรมะเชิงรุกในยุคศตวรรษที่ ๒๑ นี้ก็ต้อง ปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชุมชน เทคโนโลยีเพื่อให้สามารถประยุกต์ นำเอาธรรมะไปใช้ได้จริง ผู้วิจัยจึงทำ การสังเคราะห์ลักษณะที่สำคัญ เพื่อสังเคราะห์ หลักธรรมะไปประยุกต์ใช้กับการเปลี่ยนแปลง ในศตวรรษที่ ๒๑ นี้

ตั้ง นั้น ผู้วิจัย จึง เห็น เป็น ความสำคัญจำเป็นในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ลักษณะและผลการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกของ พระมหากษัตริย์ วชิรเมธี(ว.วชิรเมธี)” อันเป็น ประโยชน์อย่างยิ่งต่อวงวิชาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ วิทยานิพนธ์เรื่อง “ลักษณะและผลการเผยแผ่ ธรรมะเชิงรุกของพระมหากษัตริย์ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการ นำเสนอในบทความนี้มี..๒ ข้อ คือ

๒.๑ เพื่อศึกษาลักษณะและผล การเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกของพระมหากษัตริย์ วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ๒.๒ เพื่อสังเคราะห์แนว ทางการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกในศตวรรษที่ ๒๑

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยโดย การศึกษาเอกสาร ใช้แบบบันทึก การถอด บทเรียน สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ใช้วิธี วิเคราะห์ตีความสรุป และการตรวจสอบสาม เสา และใช้การสังเคราะห์แนวทางการทางการ เผยแผ่ธรรมะเชิงรุกในศตวรรษที่ ๒๑ แล้วทำ การตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ

๔. ผลการวิจัย

โดยสรุปสาระสำคัญภาพรวม ดังนี้

งานการประพันธ์ หนังสือ บทความ วารสาร มีลักษณะเชิงรุกคือมี รูปลักษณะ มีรูปลักษณะน่าสนใจ มองเห็นแล้ว ต้องตา กระทบบถึงใจอยากเข้าไปหยิบมาเป็น

เจ้าของ รูปเล่มที่เคยหนา หนัก ก็ปรับให้กะทัดรัด รูปเรื่องเอาวรรณศิลป์มาใช้ประกอบด้วยเนื้อเรื่องที่ทำให้ตื่นตื้นน่าฟัง กอปรด้วยเรื่องร่วมสมัย รูปรส เดิมแต่งรสการพรรณนาให้เหมาะสมกับเรื่องที่เล่า โดยดูความแตกต่างระหว่างบุคคล รูปภาพเรื่องสำคัญมากรูปภาพ ๑ ภาพแทนวลีหมิ่นคำผลที่เกิดจากการประพันธ์ การประพันธ์ทุกเล่มล้วนได้รับการตีพิมพ์มากกว่า ๑๐ ครั้ง เป็นหนังสือขายดีมากกว่า ๓๐ เล่ม ได้รับการตีพิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศถึง ๖ ภาษา ตีตลาดจนได้รับการกล่าวขานว่าเป็น Best Seller ถือได้ว่าวงการหนังสือธรรมะได้ปรับเปลี่ยนวงการหนังสือให้เป็นตลาดที่มีชีวิตชีวา ผลที่เกิดจากตัวผู้อ่าน เช่น หนังสือธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธีทำให้เปลี่ยนชีวิตได้ สามารถเปลี่ยนวิถีดำเนินชีวิตจากข้อคิดที่พระอาจารย์เล่าไว้ การบรรยายธรรมะ ๙ ชั้น หัวข้อเรื่องที่ได้รับมา เขาอยากให้เราเทศน์เรื่องอะไรวิเคราะห์ก่อนว่าเขาอยากฟังอะไร นำมาเชื่อมโยงว่ามีพุทธธรรมหมวดใดบ้าง ที่สอดคล้องที่เขาอยากฟัง หาดตัวอย่างมาสนับสนุน หรือมาบูรณาการ เพื่อที่จะอธิบายให้มันร่วมสมัย พิจารณาดูว่ามีสื่อใด ๆ ที่จะพูดประกอบได้บ้าง สื่อรอบตัวสำคัญต้องรู้จักประยุกต์ จะใช้เวลาพูด หรือบรรยาย ใช้ขั้นตอนอะไรบ้าง วางขั้นตอนให้ดี ใช้สื่อตอนไหน ลำดับวิธีการให้ชัดเจน ลงมือปฏิบัติ ปฏิบัติการตามลำดับที่ได้วางแผนไว้ให้ครบถ้วนหรือยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ ประเมินผล โดยการสังเกต หรือถามผู้ฟัง เพื่อจะสามารถแก้ไขปรับปรุงต่อไปไม่มีการบรรยายใดสมบูรณ์ที่สุด ถ้าสมบูรณ์พอใช้ได้ ส่งต่อให้ทำเป็น CD ออกมา หรือไม่ก็ทำ

หนังสือเป็นรูปเล่มออกมา ส่งผลิตเป็นผลงานสร้างสรรค์การจัดทำสื่อเสียงหรือหนังสือได้เลย ส่งข้อมูลทั้งหมด เขาสู่กระบวนการจัดเก็บในหมวดหมู่ของระบบฐานข้อมูล จัดเป็นระบบมีการ มีการรับรองผลโดยรับประกันการเทศน์ QA (Quality Assurance) รับประกันการเทศน์ทุกกัณฑ์ หมายความว่า ทุกครั้งที่ไปเทศน์ทุกครั้งที่ได้ไปสอน ผลลัพธ์ผู้ฟังจะต้องไม่โง่เท่าเดิม มีผลที่สามารถวัดได้คือตัวชี้วัดที่แสดงว่าการเผยแผ่ธรรมะของท่านมหาบุรุษ วชิรเมธี ได้ผลเป็นอย่างดี วัดได้จากปริมาณหนังสือที่พิมพ์เพิ่มขึ้น วัดจากปริมาณของศาสนิกชนที่มาขอรับศีลเพิ่มมากขึ้นเป็นหลักแสนเช่น ชุดมารตามหาบุรุษ วัดจากกิจกรรมที่มากขึ้น บางเดือนมีเกือบ ๒๐๐ งาน การได้รับเชิญไปออกกรายการจากทุกสื่อเพิ่มมากขึ้น จากการสืบค้นจากอินเทอร์เน็ตมีการสืบค้นเป็นหมื่นรายการ เป็นกระแสตอบรับจากงานที่ได้ทำลงไป นอกจากนั้นมีสื่อที่ขยายวงกว้างขึ้น เช่น โทรทัศน์ ไม่ใช่อายการเดียวแต่มีเข้ามาเยอะ นี่ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่พระอาจารย์ใช้เป็นตัวชี้วัดว่างานที่ทำนั้นได้ผลมาก

ด้านงานในฐานะที่ตั้ง ผลวิเคราะห์เชิงที่ตั้ง แนวทางการบริหารเชิงรุก โรงเรียนพระปริยัติธรรม ท่านได้เปิดสถาบันสอนภาษา ชื่อ สถาบัน VIP ที่โรงเรียนเตรียมสามเณร เปิดสอนภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาฝรั่งเศส และภาษาบาลี หลักสูตรสมบัติผู้ดีหลักสูตรยุวประพันธ์กร คือหลักสูตรนักเรียนน้อย หลักสูตรยุวธรรมทูต นักเผยแผ่น้อยพิสูจน์ผลได้ถึงหลักแนวคิดที่เป็นที่มาแห่งความสำเร็จของการจัดการศึกษา สำหรับผลผลิตในการจัดการศึกษานั้นพิสูจน์

ด้วยคุณภาพคน คุณภาพการศึกษา ปรากฏว่า โรงเรียนปริยัติแห่งนี้ได้รับรางวัลการจัดการศึกษาที่ดีเยี่ยม ปีการศึกษา ๒๕๕๙ จากผลการประเมินนักเรียนได้รับรางวัลการแข่งขันมากมายเช่นผู้ใช้ภาษาดีเด่น การใช้เทคโนโลยีขั้นเยี่ยม มีเครือข่ายพระธรรมทูตร่วมทำงาน “ยอดพระ” ออกสู่สังคม ด้านปริมาณ มีผู้เข้ามาสมัครหลายร้อยคนเพื่อขอเรียนแต่รับได้เพียงปีละ ๑๒๐ รูป เพราะเน้นคุณภาพและปริมาณ มีศาสนาทายาทที่ได้รับการฝึกฝนตามหลักสูตรเชิงรุกของท่านว.วชิรเมธีทำให้มีความภูมิใจ และพร้อมจะทุ่มเทพัฒนาตามแบบอย่างพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี

การทำสาธารณะสงเคราะห์ ด้านสังคม เมื่อสังคมมีปัญหาอะไร เราลงมือแก้ไขทันทีโดยใช้ไร่เชิญตะวันเป็นศูนย์กลาง พระอาจารย์ถือหลัก ททท. คือ "ทำทันที" Do It Now จัดทำเครือข่ายช่วยเหลือทำให้ชาวบ้านถูกน้ำท่วมอยู่รอดปลอดภัย แผ่นดินไหวระดมทุนมาช่วยซ่อมแซมบูรณะ สร้างที่อยู่ให้ใหม่ทั้งบ้านวัด โบสถ์ สุเหร่า โดยไม่แบ่งแยกชาติ ศาสนา ปัจจุบันได้ร่วมกับองค์การยูเนสโก เพื่อสร้างที่พักให้กับคนไร้บ้าน โดยมอบศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน เป็นสถานที่ระดมทุนส่วนหนึ่ง ผลการช่วยเหลือทำให้ชาวบ้านสามารถอยู่รอดได้จากแผ่นดินไหว มีที่อยู่อาศัยที่สามารถอาศัยอยู่ได้อย่างดีขึ้น โบสถ์ วัด สุเหร่า ได้รับการซ่อมแซมบูรณะ (สัมภาษณ์: ๒๕๖๐) ปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้พระอาจารย์ ว.วชิรเมธี ต้องทำงานเชิงรุกโดยไปออกรายการทีวีแสดงความคิดเห็นความเห็นที่ถูกต้องว่าพระพุทธเจ้าท่านว่าอย่างนั้น ไม่ใช่ทำแบบนั้น เราต้องมีความมั่นคงเชื่อมั่นในคำสั่งสอนที่แท้จริงของ

พระพุทธองค์ นี่ก็คือส่วนงานพัฒนาสังคมที่เราต้องเร่งทำให้คนไทยได้รู้หลักจริงๆ ทำให้ทำสังคมสงฆ์และชาวบ้านน่าอยู่มากขึ้นผู้ลี้ภัยจำนวนมากมีที่อยู่อาศัย ท่านเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างเครือข่ายระดมทุนช่วยเหลืออย่างจริงจัง **การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา** มิติด้านการจัดปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาภารกิจสุดท้ายคืองานสร้างสรรค์สันติภาพโลกโดยใช้วิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งทุกวันนี้พระอาจารย์ได้เดินสายบรรยายธรรมและนำการปฏิบัติธรรมทั้งในและต่างประเทศเพราะมีความเชื่อมั่นว่าสันติภาพสากลขึ้นอยู่กับสันติภาพส่วนบุคคลเป็นหลัก คือกล่าวอย่างหนึ่งว่าสันติภาพส่วนบุคคลคือสันติภาพสากลที่แท้จริง ผลคือมีผู้เข้าร่วมปฏิบัติจำนวนมากเกินจำนวนที่ประกาศรับ ผู้ที่เคยเข้ากลับมาเข้าอีก ผลทำให้ชีวิตครอบครัวและการทำงานพัฒนาดีขึ้น **ครอบครัวอบอุ่น** เข้ากับเพื่อนร่วมงานได้ดีขึ้น **กิจกรรม ๙ วันที่ฉันทัน** กิจกรรมโครงการ ๙ วันที่ฉันทัน (สามเณรปลูกปัญญา) กิจกรรมโครงการนี้ จัดที่ไร่เชิญตะวัน ครั้งที่ ๓ โดยปกติโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ช่วงเดือนเมษายนของทุกปี ท่านว.วชิรเมธี ก็ได้จัดให้มีโครงการบรรพชาสามเณรอยู่แล้ว และพัฒนาเป็นลำดับมา ล่าสุดได้ให้เด็กหญิงบวชชี นุ่งขาวห่มขาวด้วย แต่โครงการนี้จะคัดเด็กทั่วประเทศคัดเลือกเฉพาะเด็กที่มีเกรดเฉลี่ยการเรียนสูง และมีความประพฤติดี ผลที่เกิดขึ้นได้เห็นได้ชัด(ข้อมูลสหชนากลุ่มเฉพาะ : ๒๕๖๐) เมื่อเขากลับคืนสู่ครอบครัว นิสัยเปลี่ยนไป กิริยามารยาทมีความเปลี่ยนไป เช่นไม่เคยสวดมนต์ ก็พาพ่อแม่สวดมนต์ก่อนนอน หัดล้างจาน กวาดบ้านเก็บที่นอนเอง เรามีการติดตามผลเด็กที่เข้ามาบวชที่นี้อย่างต่อเนื่อง

สอบถามไปถึงครอบครัว โรงเรียน แต่ต้องฝีกอบรมไปเรื่อยๆ เรื่องแบบนี้ทำครั้งเดียวยังวัดผลได้น้อย เพราะการจะเปลี่ยนได้ถาวรต้องใช้การฝึกฝนที่ยิ่งใหญ่และต่อเนื่องต่อไป เชิงปริมาณรับเด็กชาย ๕๐-๑๒๐ คนจากทั่วประเทศมาบรรพชา ในช่วงภาคฤดูร้อน เพื่อใช้เวลาให้เกิดประโยชน์มากที่สุด จำนวนนักเรียนเข้ามาบวชจำนวนมาก ต้องคัดเอาเฉพาะ และติดตามผลปรากฏว่า มีการกลับมาบวชอีกครั้ง **มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์** สถาบันการศึกษาทางเลือกนี้ว่า "มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์" เราเลือกที่จะเป็นสถาบันการศึกษานอกระบบ กำหนดหลักสูตรเอง สร้างสรรค์พัฒนากระบวนการเรียนการสอนเอง ฉะนั้นเราจึงเป็นอิสระทางปัญญาและวิชาการเต็มที่ ส่วนการเรียนการสอนของเราเน้น Work Shop ทุกคนต้องเป็นตัวจริงเมื่อมาเรียนกับเรากลับไปทุกคนต้องลงมือทำ **ผลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ** ปัจจุบันมีนักเรียน ๙ รุ่นแต่ละรุ่นเราเรียกว่า "สิงห์" คือสิงห์ ๐-๙ ที่เรียกว่าสิงห์เพราะเชิงรายมีของคืออยู่อย่างหนึ่งคือพระสิงห์เชียงแสน เราจึงอยากให้ชวานาเหล่านี้เป็นตัวจริง จึงยืมคำว่าสิงห์ซึ่งหมายถึง "ความเป็นตัวจริง" นักเรียนชวานาหลักสูตรระยะสั้นเหล่านี้ตอนนี้มีกว่า ๓,๐๐๐ คน แต่อาตมาภาพยังคิดว่าไม่พอ จึงดำริที่จะทำหลักสูตรชวานามืออาชีพหลักสูตร ๐ ปี รับแค่ ๑๐๐ ครอบครัว มาเรียนกับเราที่ทุกวันศุกร์หลังจบหลักสูตร **ด้านการใช้สื่อ เทคโนโลยี social media** ท่านใช้สื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีร่วมสมัยมาประยุกต์ใช้ในการนำเสนอธรรมะเพื่อให้เข้าถึงประชาชนในทุกภาคส่วนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์

อย่างกว้างขวางทำให้มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนามีอยู่ในทุกที่ ทุกเวลา ทุกคนสามารถศึกษาพระพุทธศาสนาได้ทางอินเทอร์เน็ตในรูปแบบของ E-Learning หรือการเรียนแบบออนไลน์ M-Learning ซึ่งเราสามารถติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงถึงกันได้อย่างง่ายดายรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เป็นเหตุผลที่ทำการเผยแพร่เชิงรุก เรียกว่า Active Buddhism เราต้องเผยแพร่วิถีใหม่ที่เรียกว่า Less is more ทำน้อยแต่ได้มาก นั่นก็คือ ทำรายการโทรทัศน์, ทำ Animation, รายการวิทยุ, ก่อตั้งเว็บไซต์ Dhammatoday.com, มี Forward Mail ธรรมะ รวมถึงมี Facebook, Twitter ผลคือสามารถนำเสนอธรรมะให้เข้าถึงประชาชนได้ ทุกส่วน Ebook ได้มีผู้อัพโหลดไปใช้จำนวนมาก ทุกเล่มที่เปิดให้โหลดได้ฟรี เช่นเฟซบุ๊กมีผู้ใหญ่นานหนึ่งโทรมาแจ้งว่า Facebook มี Fan Page อยู่ประมาณ ๔๕๐,๐๐๐ คน ต้องถือว่าติด ๑ ใน ๓ ของประเทศไทย เหล่านี้เป็นช่องทางในการเผยแพร่พุทธศาสนาเชิงรุก มีการคอมเมนต์ หรือโศกข์ ข้อความของท่านไปใช้ในการนำเสนออย่างสม่ำเสมอ เช่นข้อคิด คำคม หลักการทำงาน มีผู้คนติดตามชมธรรมประจำวันมาก เพราะเป็นข้อความสั้นๆ และสามารถสื่อเข้าใจนำไปปรับใช้ได้เลย

๕. ผลสังเคราะห์แนวทางการเผยแพร่ธรรมะเชิงรุกในศตวรรษที่ ๒๑

เกี่ยวกับทักษะใหม่ของการเรียนรู้และนวัตกรรม ได้แก่ การคิดแบบมีวิจารณญาณ บุคคลควรมีความรู้ดี ลึกซึ้ง มีศาสตร์ร่วมสมัย มีความประพฤติดีเข้าใจชีวิต เข้าใจโลกรอบตัว สิ่งแวดล้อม และมีความ

กตัญญู มีคุณธรรมประจำใจ มีโยนิโสมนสิการ คือการคิดที่สุขุมลึกซึ้งไม่ด่วนตัดสินใจ และมีวิธีปฏิบัติตามกาลามสูตร ในการคิดก่อนตัดสินใจทำตาม **เกี่ยวกับทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยี** ควรมีสติในการเลือกใช้สื่อและเทคโนโลยีให้มากเพราะเมื่อมีสติก็สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม มีคุณค่า เพราะบุคคลมีความแตกต่างกันจึงต้องเลือกให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ธรรมะในยุคสมัยนี้เช่นใช้ อินเทอร์เน็ตออฟริง หรือเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ AI หรือสื่อโลกเสมือนจริงเพื่อใช้ในการเผยแผ่ธรรมะกับบุคคลที่แตกต่างกัน **เกี่ยวกับทักษะชีวิต การดำเนินชีวิต** ควรมีแนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดองด้วยหลักพรหมวิหารและใช้การฝึกฝนตนเองแบบเข้มข้นในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมคือไตรสิกขาและอริยมรรคมีองค์ ๘ คือหนทางที่ประเสริฐ

๖. การอภิปรายผล

พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี สร้างสื่อขึ้นเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีการนำเสนอธรรมะบริการในรูปแบบหนังสือ สิ่งตีพิมพ์ วิดีโอธรรมะ คลิปการบรรยายธรรมะ บทสัมภาษณ์ธรรมะ ที่รับชมได้แบบไม่เสียค่าบริการ เป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อการตอบสนองต่อกลวิธีทางการตลาด โดยเลือกใช้เครื่องมือรูปแบบต่างๆ ในการสื่อสารกับลูกค้า ทั้งในรูปแบบของสื่อดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงลูกค้าที่มีพฤติกรรมแตกต่างกัน ท่านรับประกันว่า ทุกครั้งที่ไปเทศน์ทุกครั้งทีไปสอน อาตมามีหลักการเทศน์และการสอน คือ จะต้องมีการใหม่ให้กับญาติโยมได้รับรู้มากขึ้นเสมอ ในการสอน

นั้น การสอนแบบรับประกันการเทศน์นั้นจะมีลักษณะอยู่อย่างหนึ่งในเรื่องการสอนในแง่ผลลัพธ์ผู้ฟังจะต้องไม่โง่เท่าเดิม”ต้องรุกคืบไปข้างหน้าไปทำงาน ทีใดมีคนทีนั้นมีธรรมอาตมาถือหลักอย่างนี้ ก็เดินออกไปทำงานวิธีการทำงานทั้งหมดก็เรียกว่าเป็นวิธีการทำงานในแบบธรรมะติดปีก ซึ่งตอนนี้ก็มีคนนำออกมาแปลให้ร่วมสมัยมากขึ้นว่า ธรรมะเดลิเวอรี่ ซึ่งที่จริงก็คือชุดความคิดเดียวกัน **สอดคล้องกับ สิริลักษณ์ ศรีจินดา (๒๕๕๓)**การใช้วาทศิลป์ทางภาษาเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระมหาวิฑูชัยวชิรเมธีผ่านสื่อสารมวลชน ผลการวิจัยพบว่า พระมหาวิฑูชัยวชิรเมธีใช้สื่อสารมวลชน ๔ ประเภทหลักในการเผยแผ่ธรรมะ คือ สื่อ สิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุและสื่อใหม่ มีกระบวนการการเผยแผ่ธรรมะสู่สาธารณชน โดยเริ่มจากเมื่อมี เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นในสังคม สื่อสารมวลชนจะเป็นผู้กำหนดวาระหรือประเด็นทางสังคม สื่อสารมวลชนนี้เองเป็นผู้มอบพื้นที่ในสื่อให้แก่พระมหาวิฑูชัยวชิรเมธี จากนั้นพระมหาวิฑูชัยวชิรเมธีจะสร้าง สารธรรมะและนำเสนอผ่านช่องทางสื่อสารมวลชนต่างๆ ก่อให้เกิดธรรมะในสื่อสารมวลชนขึ้น ส่วนของกลวิธี พระมหาวิฑูชัยวชิรเมธีมีการวิเคราะห์ผู้รับสาร วิเคราะห์ธรรมชาติของสื่อ โดยมุ่งนำเสนอธรรมะในระดับใช้งาน และคำนึงถึงช่วงเวลาและสถานการณ์ในการเผยแผ่ธรรมะท่าทีของพระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่เดิมนั้นพระจะแสดงธรรมเฉพาะก่อต่อเมื่อได้รับการอาราธนา และบริบทในการนำเสนอธรรมะส่วนมากก็จะเป็นวัด แต่ท่าน ว.วชิรเมธี มองแล้วว่าจำเป็นต้องรุก และการรุกรันจำต้อง

สร้างคติขึ้นมาใหม่ว่า ต้องทลายกำแพงแห่ง
 ท่าทีเดิม คือนั้นต้องสร้าง Active Buddhism
 คือพระพุทธศาสนาเชิงรุก ท่าน ว.วชิร
 เมธี อธิบายว่า การจะเป็น Active
 Buddhism ได้พระต้องปรับภาพลักษณ์ของ
 ตัวเองใหม่นั้นต้องเป็น active Buddhist
 monk หรือ active Buddhist missionary
 โดยเรียกท่าทีใหม่แห่งการเผยแผ่
 พระพุทธศาสนาของตนเองว่าเป็น “พุทธ
 ก้าวหน้า พระก้าวหน้า” active Buddhism
 and active Buddhist missionary คือ
 แทนที่จะนั่งอยู่กับวัด ต้องบุกไปทำงานทุกหน
 ทุกแห่งเท่าที่โอกาสเปิดให้ และเท่าที่ญาติโยม
 อารธนา ด้วยท่าทีแบบนี้เองคนจึงรู้จักท่าน
 ในอีกชื่อหนึ่งว่า “ธรรมะติดปีก” “ถาม
 ว่าทำไมหนังสือชุดธรรมะประยุกต์เล่มแรกจึง
 ชื่อว่าธรรมะติดปีก เพราะต้องการขยาย
 แนวคิด พุทธต้องก้าวหน้า พระต้องก้าวหน้า
**สอดคล้องกับงานวิจัยของ สิริพิชญ์ เตชะ
 ไกรศรี (๒๕๕๐) ได้ศึกษาเรื่อง การเผยแผ่
 ธรรมะเชิงรุกตามวิถีพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณี
 การจัดกิจกรรมธรรมะในสวน ณ สวนหลวง ร.
 ๙ ผลการวิจัยพบว่า ในสมัยพุทธกาล
 พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่เชิงรุก โดย
 เสด็จไปแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชนทุก
 ระดับชั้นด้วยพระองค์เอง โดยทรงใช้พุทธ
 วิธีการสอนในรูปแบบต่าง ๆ จนทำให้
 พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วประเทศ
 อินเดีย ปัจจุบันได้มีวิวัฒนาการรูปแบบการ
 เผยแผ่ธรรมะเชิงรุกต่างๆ ทั้งในส่วนของ
 พระสงฆ์ และคฤหัสถ์ ในส่วนของพระสงฆ์
 ได้แก่การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณ
 สงเคราะห์ ส่วนของคฤหัสถ์ ก็มีจัดการเผย
 แผ่ธรรมะเชิงรุก ในรูปแบบการจัดกิจกรรม**

ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา **สอดคล้องกับ
 งานวิจัยของพระมหาศรีบรรดร์ ภิรธมโม
 (๒๕๕๒) ศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์เชิงรุกการ
 เผยแผ่ลุ่มแม่น้ำโขง จากการศึกษาครั้งนี้
 สามารถกำหนดพุทธศาสนาเชิงรุกในชุมชน
 ชายแดนไทย ได้พุทธศาสนาเชิงรุกใน ๓ ด้าน
 ๑. รูปแบบ ดังนี้ ด้านการเผยแผ่ ๑.เขียน
 หนังสือ ๒.บรรยายธรรม ๓.สำนักวิปัสสนา
 กัมมัฏฐาน ๔.จัดรายการวิทยุ ๕.ให้
 คำปรึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖.ศูนย์
 ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๗.โรงเรียน
 พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ๘.
 อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ๙.เยาวชนต้น
 กล้า ๑๐.สถาบันการศึกษา ด้านการสาธารณ
 สงเคราะห์ ๑๑.การอนุรักษ์ป่า ๑๒.การ
 พัฒนาสังคม ๑๓.การผลิตยาสมุนไพร ๑๔.
 การสะสมทรัพย์ ๑๕.ประสานญาติโยม ส่วน
 พุทธศาสนาเชิงรุกในชุมชนชายแดนลาว ได้
 พุทธศาสนาเชิงรุกใน ๓ ด้าน ๙ รูปแบบ ดังนี้
 ด้านการเผยแผ่ ๑. รุกด้วยการเผยแผ่พุทธ
 ศาสนาผ่านสื่อวิทยุและโทรทัศน์ ๒.รุกด้วย
 การฝึกอบรมเข้าค่ายพุทธบุตร ๓.รุกด้วยการ
 เขียนหนังสือ ๔.รุกด้วยการตั้งสำนักวิปัสสนา
 กัมมัฏฐานพุทธศาสนาเชิงรุกด้านการศึกษา
 สงเคราะห์ ๕.รุกด้วยการตั้งโรงเรียนพระ
 ปริยัติธรรม ๖.รุกด้วยการอนุรักษ์
 ศิลปวัฒนธรรม พุทธศาสนาเชิงรุกด้าน
 การศึกษาสงเคราะห์ ๗.รุกด้วยการดูแลรักษา
 ป่าต้นน้ำ ๘.รุกด้วยการพัฒนาสังคม ๙.รุก
 ด้วยการประสานญาติโยม**

๗. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๗.๑ ควรทำการวิจัยระยะยาวเพื่อ
 วิเคราะห์การพัฒนา มหาวิทยาลัยพุทธ

เศรษฐศาสตร์ กับการประยุกต์ปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้

ประเทศไทยเพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการ
ช่วยพัฒนาประเทศอย่างไร..

๗.๒ ควรทำการวิจัยเชิงวิเคราะห์

โดยเพิ่มการทำงานเชิงรุกของพระสงฆ์ใน

บรรณานุกรม

คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือภาษาไทย

ปนัดดา นพพนาวัน “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์”

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีการบริหาร, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต).พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่
๑๒. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระบุญโชค ชยธมฺโม (สงฺแสง). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยใน
ปัจจุบัน”.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.สาขาวิชาธรรมนิเทศ.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม. กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

พระศรีคัมภีร์ญาณ (พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ). พัฒนาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
จากมุขปาฐะถึงโลกไซเบอร์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สุนน อมรวิวัฒน์. การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์.กรุงเทพฯ: ภาพลักษณ์ฯ, ๒๕๔๒.

